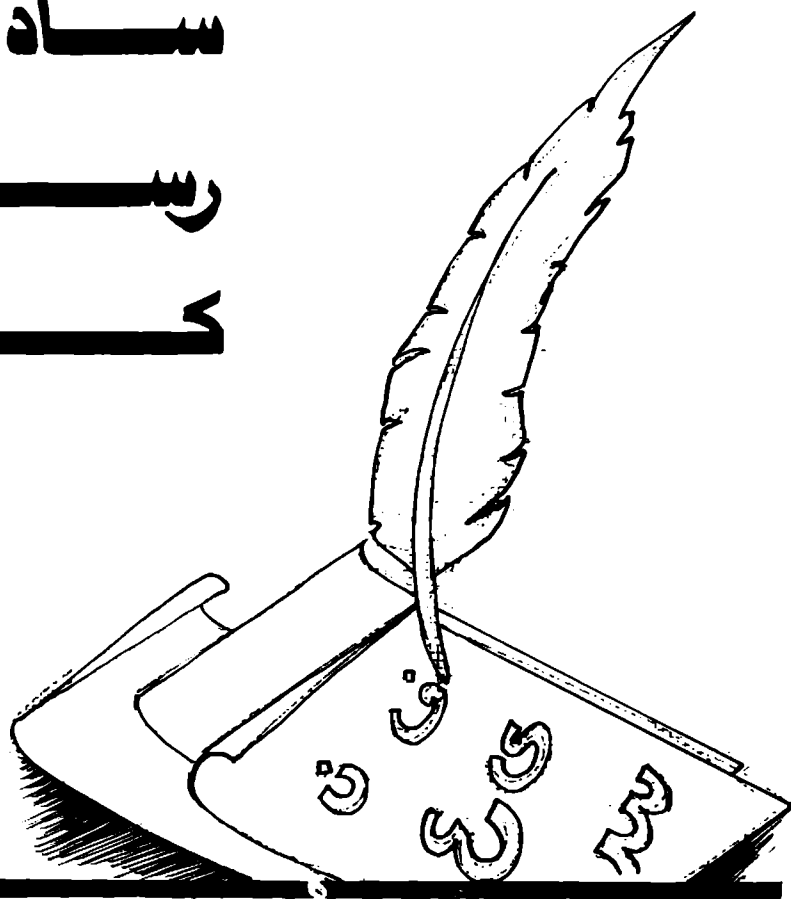

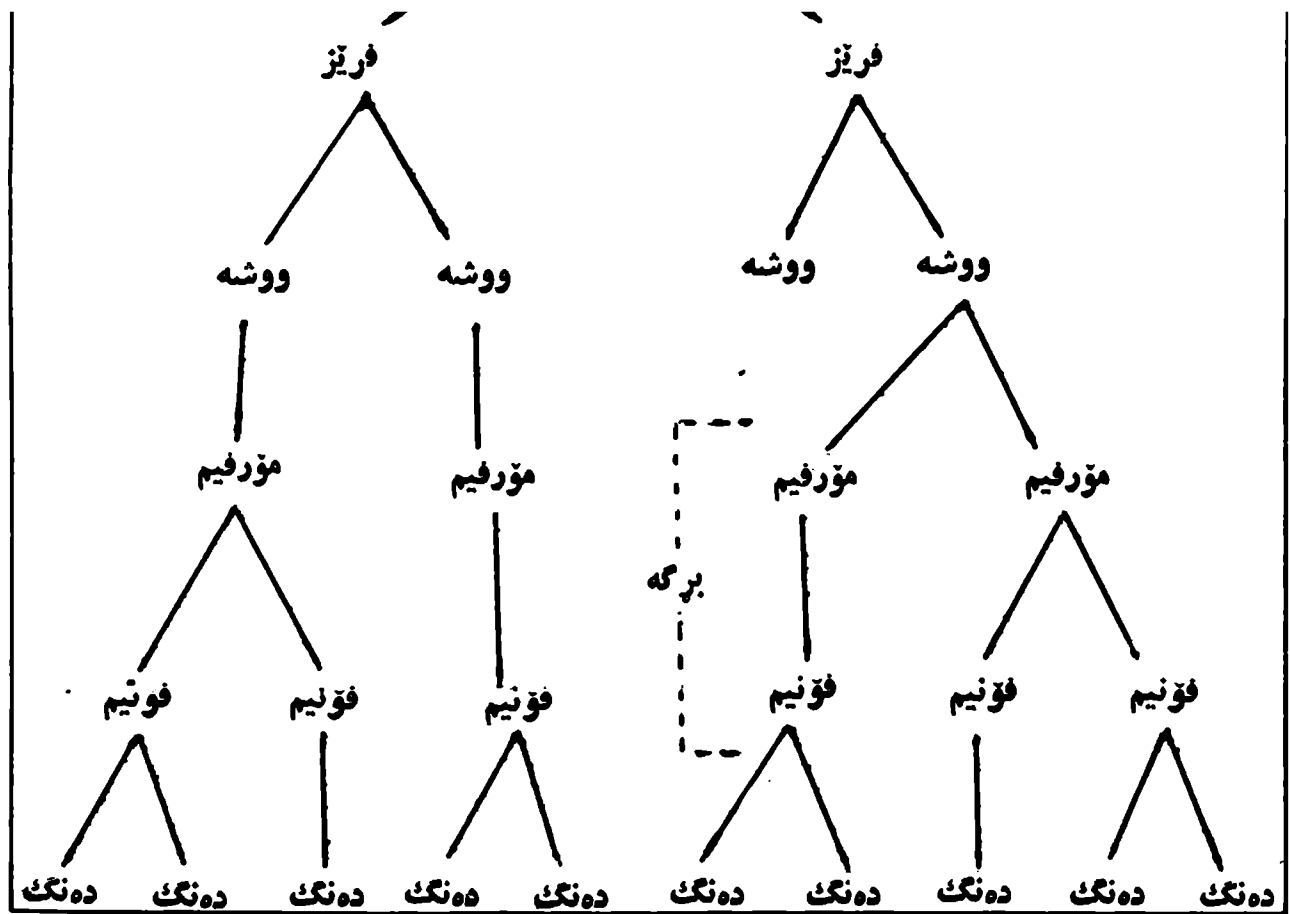
بیناغه‌دا ساده‌ترین رسته‌دا کوردی‌دا

د- وریا عمر امین
کولنجی په‌روه‌ده - زانکوی به‌غدا

ساده‌ترین که‌رسه‌کانی زمانه‌و تاکه ده‌نگانه‌ن که به
هوی نه‌ندامانی ناخاوتنه‌وه دروست ده‌کړین. که‌وره‌ترین و
نالوزترین دانه‌ی (رېزمانی) ش رسته‌یه. په‌یوه‌ندی نیوان
ده‌نگا و رسته له‌سه‌ر په‌په‌ویکی هه‌ره‌می هم جوړه
دامه‌زراوه.

رسته که‌وره‌ترین دانه‌ی (رېزمانی) ی زمانه. تامانجی
هه‌ره سه‌ره‌کی رېزمان پیناسینی رسته‌به رسته‌ش پی
ناناسریت بی‌پیناسین و ده‌ست نشان کردنی سروشت و
چونیه‌تی هه‌موو‌هه‌و که‌ره‌سانه‌ی دروستی ده‌کن و جوړی
په‌یوه‌ندی نیوانیان له‌ناو چوارچیوه‌ی رسته‌دا.

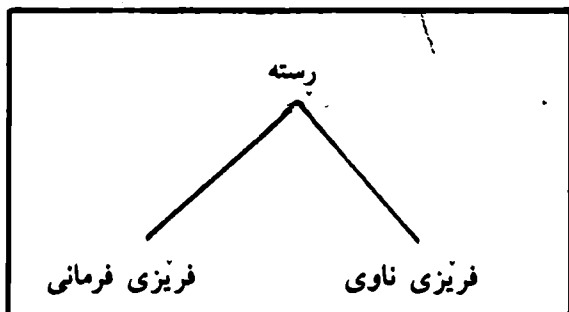
(سینتاکسی) یش وشه به . . بویه توخون دهنگ و فونیم و برگه و مؤرفیم ناکه وین. ^(۱)

رسته له هر زمانیک دا له چند به شیکی بنجی (ریشه) پیک دیت . . هر دانه ییکی ریزمانی بتوانی دهوری به شیکی بنجی رسته بگیری (فریز) یک پیک دهینتی . سادهترین رسته له دوو فریز پیک دیت:

۱ - فریزی ناوی Noun phrase (ف . ن بوگورت کردنهوه)

۲ - فریزی فرمانی verb phrase (ف . ف)

ریزبونیان له رستهی زمانی کوردی دا بهم جوریه:

واتا - به هوی ئه و نرخانهی تاکه دهنگه کانی زمان له ناو چوارچیوهی زمانیکی تایبه تی دا پیشانی دهدهن فونیمه کانی زمانه که دست نیشان ده کرتین . له ناو قالبی برگه کان دا به فونیمی یا زیاتر مؤرفیم پیک دیت .

به مؤرفیمی یا زیاتر وشه پیک دیت .

به وشه یی یا زیاتر فریز پیک دیت .

چهن فریزیکیش رسته پیک دهینتی. ^(۱)

دست نیشان کردنی سروشت و چونیته تی پیک هانتی

ئهم کهره سانه (دهنگ - فونیم - برگه - مؤرفیم - وشه -

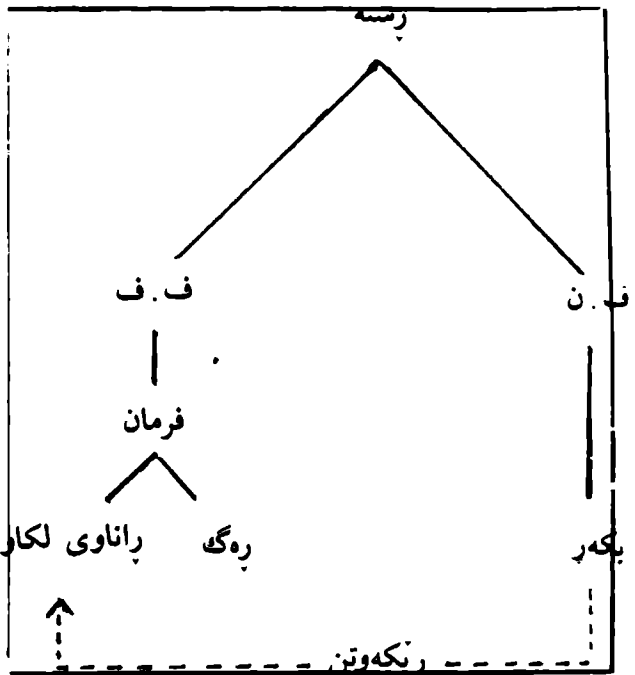
فریز) و چونیته تی له یه ک دانیان له ناو چوارچیوهی رسته دا ریزمانی زمانه که به .

ئهم باسه سینتاکسی به . دانهی سهره کیسی

ساده‌ترین فریزی ناوی له ناویك (یا راناویك) پیک نیت.

ساده‌ترین فریزی فرمانی له زمانی کوردی‌دا له ره‌گی فرمان و راناویکی لکاو پیک دیت، ئه‌رکی راناوی لکاو ئه‌بیرینی ریکه‌وتنه له نیوان بکه‌رو فرمان دا. (3)

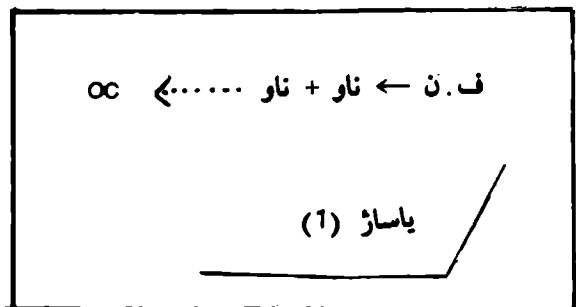
ئهم وینه‌یه بیناغهی ساده‌ترین رسته‌ی زمانی کوردی ره‌ون ده‌کاته‌وه.

به دست نشان کردنی یاساگانی دارشتنی (فریزی ناوی) و (فریزی فرمانی) ریزمانی ساده‌ترین رسته‌ی کوردی ده‌ست نشان ده‌کرتی.

۱ - فریزی ناوی

فریزی ناوی له ناوی یا زیاتر پیک دیت. (که ده‌لین زیاتر واتا ژماره‌ییکی بی کوتایی)

ئهم ناوانه به (و) یا (ی) له‌یه‌ك ده‌درین. جیاوازی نیوان ئهم دوو جوړه له یه‌ك دانه له‌وه‌دایه، ئهو ناوانه‌ی به (و) له‌یه‌ك ده‌درین هموو به‌شدارى له پرووداوى فرمانه‌كه ده‌كهن به پى ئه‌وته‌رکه‌ی له‌ناو چوارچىوه‌ی رسته‌كه‌دا پىیان سپىراوه. وه‌ك لهم نمونانه‌دا ده‌رده‌كه‌وى:

أ - ئازاد و رزگار و ئاواز و ئاهه‌نگه . . . هاتن

ب - من ئازاد و رزگار و ئاواز و ئاهه‌نگه . . . ده‌بینم

ج - من نامه بو ئازاد و رزگار و ئاواز و ئاهه‌نگه

ده‌نیرم.

ئهم چوار ناوه (ئازاد - رزگار - ئاواز - ئاهه‌نگه) به ئامرازى (و) له‌یه‌ك دراون. له (أ) دا ده‌ورى بکه‌رى رسته‌كه ده‌بینن، هه‌ر چوارىان له (هاتن) دا به‌شدارن.

له (ب) دا ده‌ورى به‌کارى راسته‌وخۆى رسته‌كه ده‌بینن. هه‌ر چوارىان به‌شدارن له‌وه‌ی که ده‌بینن.

له (ج) دا ده‌ورى به‌کارى ناراسته‌وخۆ ده‌بینن، هه‌ر چوارىان به‌شدارن له‌وه‌ی نامه‌یان بو ده‌نیرى.

له‌لایه‌كى تروه‌وه ئهو ناوانه‌ی به (ی) له‌یه‌ك ده‌درین په‌یوه‌ندى‌یان له‌گه‌ل په‌كتردا له‌سه‌ر بیناغهى (هه‌یى) Possessive دایه. ته‌نیا ناوی په‌که‌م پرووداوى فرمانه‌كه به‌پى ئه‌وته‌رکه‌ی له‌ناو چوارچىوه‌ی رسته‌كه‌دا پى سپىراوه به‌جى ده‌هینى. ئهم ناوه‌ش سه‌ر به ناوی دووهم ده‌بى و ناوی دووهم سه‌ر به هی سى‌یه‌م ده‌بى و سى‌یه‌م سه‌ر به‌چواره‌م و به‌م جوړه. وه‌ك لهم نمونانه‌دا ده‌رده‌كه‌وى

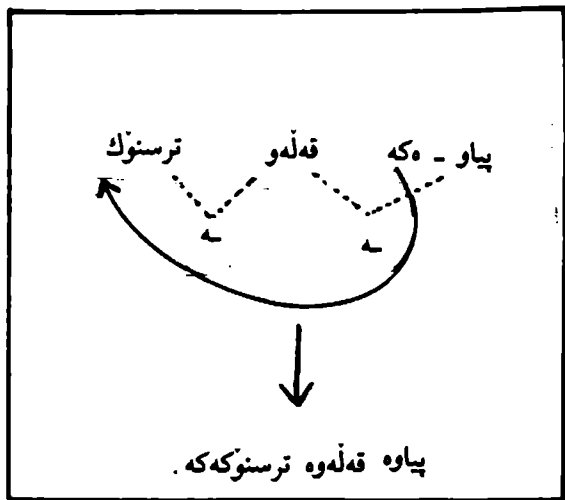
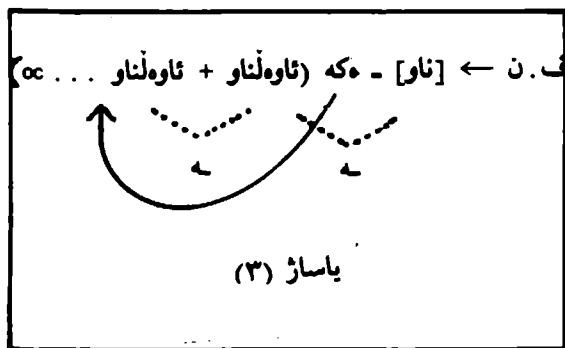
د - برای ده‌زگیرانى کچی پوورم هات.

ه - من برای ده‌زگیرانى کچی پوورم ده‌ناسم.

و - من نامه بو برای ده‌زگیرانى کچی پوورم ده‌نیرم.

لهم رستانه‌دا (بىرا - ده‌زگیران - کچ - پوور) هموو ناون به ئامرازى به‌ستن (ی) له‌یه‌ك دراون له (ه) دا ده‌ورى بکه‌رى و له (ه) دا ده‌ورى به‌کارى راسته‌وخۆ و له (و) دا ده‌ورى به‌کارى ناراسته‌وخۆ ده‌بینن. له هه‌ر سى حاله‌ت دا ته‌نیا (بىرا) په‌ پرووداوى فرمانه‌كه به‌پى ئه‌وته‌رکه‌ی له ناو چوارچىوه‌ی رسته‌کان دا پى سپىراوه، به‌جى

هەر ناوهی دهشی ئاوه‌لناوی یا زیاتری له‌گه‌ل دا ده‌رکه‌وی. (دیسان ژمارهی ئاوه‌لناوه‌کان بێ سنوره) گه‌ر هات ناوه‌که ئامرازی پیناسین (ه‌که‌ی له‌گه‌ل دا بوو. ئه‌وه ناوه‌که به ئاوه‌لناوی به‌که‌مه‌وه و ئاوه‌لناوه‌کان به‌یه‌که‌وه به هوی ئامرازی به‌ستن (ه‌) لیک ده‌درین و (ه‌که) ده‌چیته‌ سه‌ر دوا ئاوه‌لناوه‌وه.

هەر ئاوه‌لناوه‌ش دهشی (پاده) ییکی intensifire له‌گه‌ل دا ده‌رکه‌وی. (مه‌به‌ست له پاده ئه‌م جوهره وشانه‌ن زور - که‌می - هه‌ندی - یه‌کجار ... هتد) پاده پێش ئاوه‌لناو ده‌که‌وی.

جوان - زور جوان
به‌رز - یه‌کجار به‌رز

ده‌هینی ته‌نیا (برا) یه له (ه‌) دا هاتووه‌وه له (ه‌) دا ناسراوه‌وه له (و) دا نامه‌ی بو‌ده‌نی‌ری. ئه‌م (برا) یه هی (ده‌زگیران) وه ده‌زگیران هی (کچ) وه کچ هی (پورم) ه.

له‌ پرووی نه‌زه‌ری یه‌وه هه‌یج هه‌زی نی‌یه بلی ژمارهی ئه‌و ناوانه‌ی له‌ بکه‌ر و به‌رکار. هتد ده‌رده‌که‌ون نابێ له‌وه‌نده رت بێ ژمارهی ناوه‌کان هه‌ر چه‌ندی بێ ده‌شی ناویکی تری به‌خه‌رته‌ سه‌ر.

له‌ پرووی عه‌مه‌لی یه‌وه ... ژیا‌نی پو‌ژانه هه‌رگه‌یز پێوستی به‌م جوهره پستانه نی‌یه ژمارهی ناوه‌کانی یه‌کجار زوربێ

ناو ده‌شی ئه‌م ئامرازانه‌ی له‌گه‌ل دا

ده‌رکه‌وی:

(ان) ی کۆ

(ه‌که) ی پیناسین

(یک) ی نه‌ناسین (یا تاکیتی singularity)

(ان) و (یک) هه‌رگه‌یز پێکه‌وه ده‌رناکه‌وه‌ن

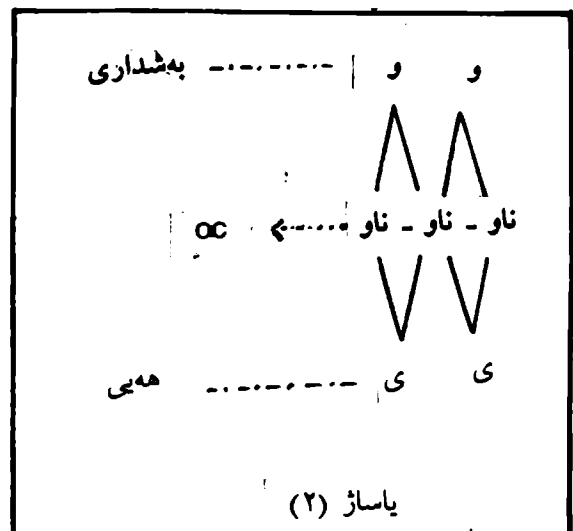
گه‌ر (ان) و (ه‌که) پێکه‌وه ده‌رکه‌وتن ریزبوونیان به‌م جوهره

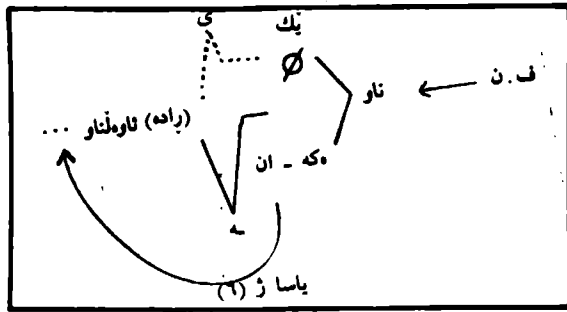
ده‌بی ه‌که - ان ← ه‌کان

کور - ه‌که - ان ← کوره‌کان

یاسای لیک‌دانی ئاوه‌کان بو‌ پێک هه‌ینانی فریز له‌م

ویته‌یه‌دا روون کراوه‌ته‌وه.

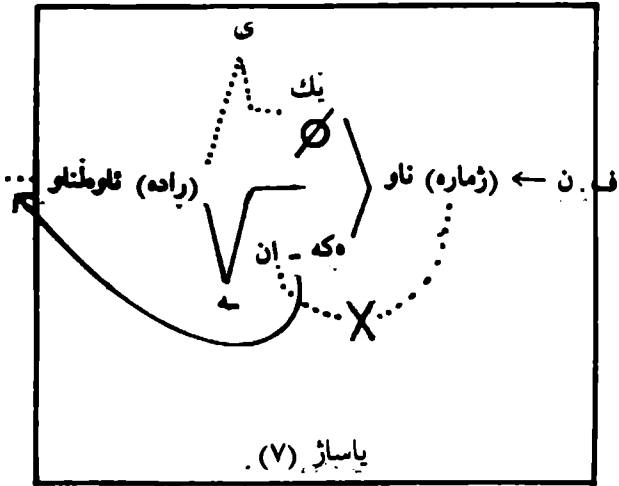

هر ناوهی دهشی ناویکی ژماره‌ی له‌گه‌ل دا ده‌رکه‌وی
ناوی ژماره همیشه پیش ناو ده‌کوهی.

پینج پیار ..

دوسه‌دو بیست قوتایی ..

به‌شپوه‌ییکی گشتی (ناوی ژماره) و نامرزی کوپیکه‌وه
له‌گه‌ل ههمان ناودا ده‌رناکه‌ون (X) نیشانه‌ی له‌گه‌ل په‌ک
ده‌رنه‌که‌وته .....

ده‌منالی په‌کچار ساوا (بی نامران)

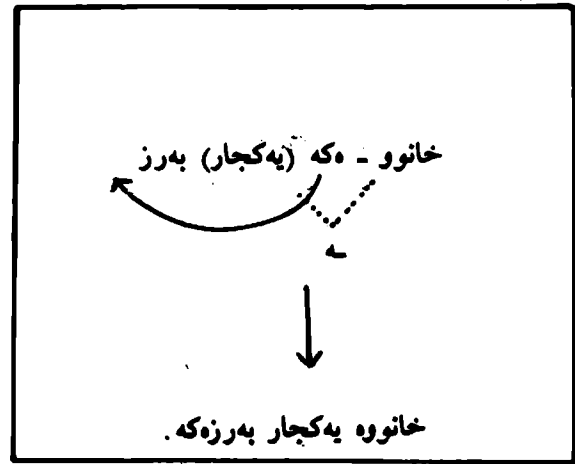
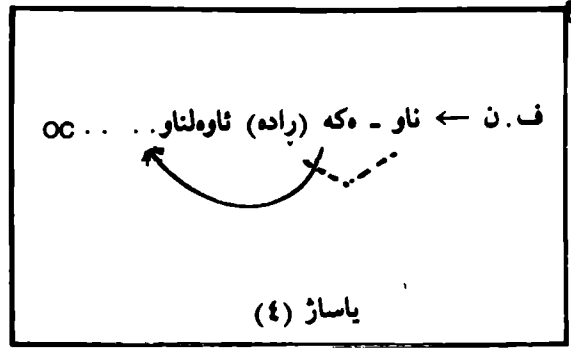
ده‌پیاویکی زور ناوا له‌گه‌ل (يك)

حه‌وت کتیبه زور کونه‌که له‌گه‌ل (ه‌که).

هر ناوهی دهشی .. ناویکی نیشاره‌ی له‌گه‌ل دا

ده‌رکه‌وی. ناوه‌کانی نیشاره‌ی نه‌مانه‌ن:

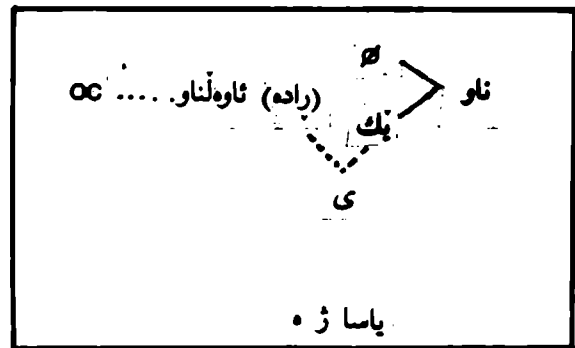
دوور	نزيك	
ته‌وه	ته‌مه	تاك
ته‌وانه	ته‌مانه	كو

گه‌ر ناو (ه‌که) ی له‌گه‌ل دا نه‌بوو ناو و ناوه‌ئناوه‌کان به
هوی نامرزی به‌ستن (ي) ليک ده‌درين، (يك) ی له‌گه‌ل دا
بی یا نا.

کورې زیره‌کی ناوا - کوریکې زیره‌کی ناوا

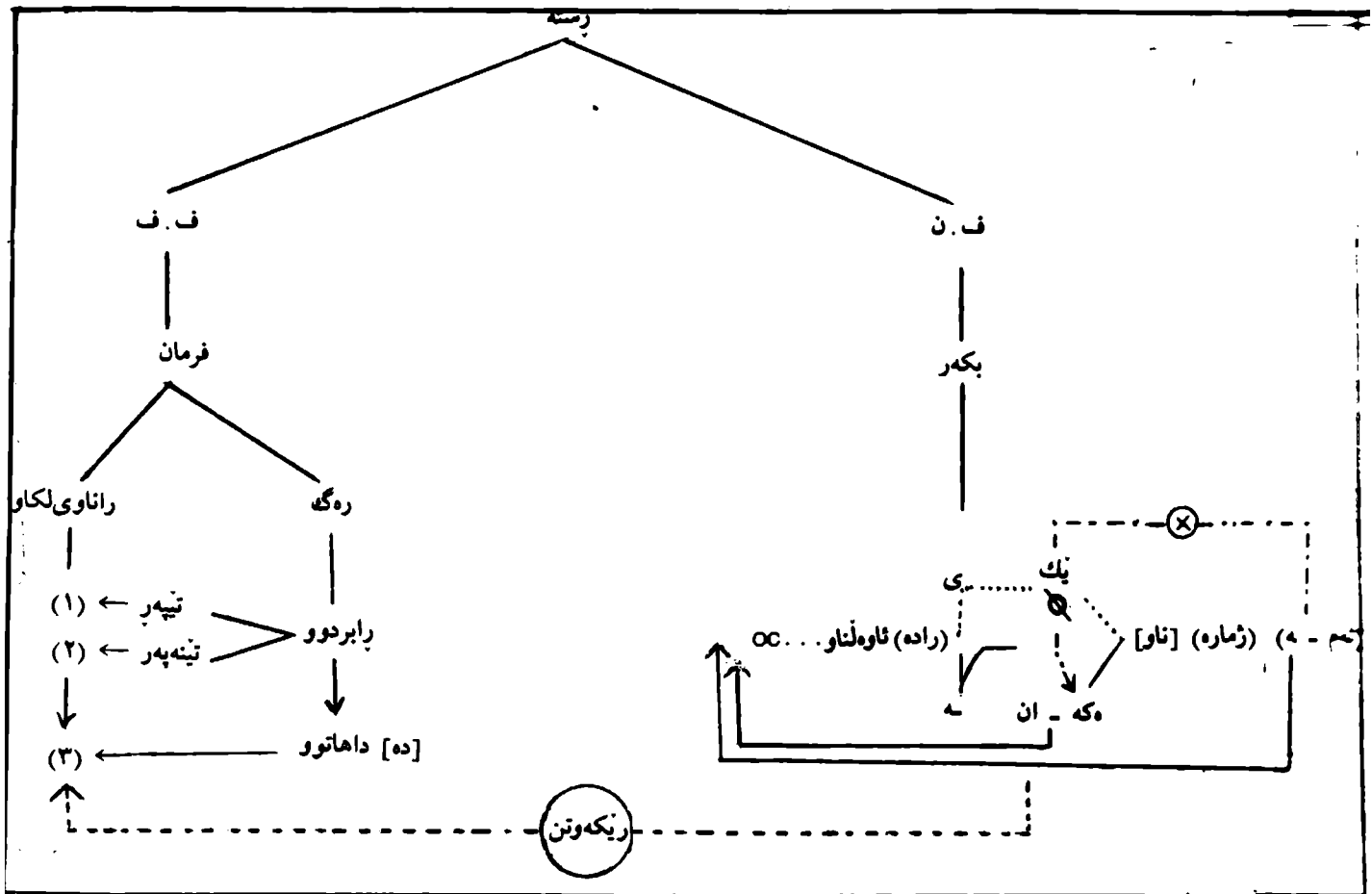
پیاوی ژیری دل‌سوز - پیاویکی ژیری دل‌سوز

نیشانه‌ی به‌بو (هیچ) وانا ناو به‌بی (ه‌که) و (يك)

ياسا ژ (4) و (ه) له‌په‌ک ياسا کو ده‌کرینه‌وه.

پهراویزهکان
 ۱ - (چهن رستهپه کیش رستهی لیکدراو پیک دههینی). ئەم
 باسه تهنیا دهربارهی سادهترین شیوهی رستهی سادهیه.
 ۲ - بو ئەمانه سهیری ئەم وتارانه بکهن.
 ا. و.ع. ئەمین (۱۹۸۲) وشه - گوڤاری نووسهری
 کورد. ژ ۹ خولی دووهم
 ب - و.ع. ئەمین (۱۹۸۴) مورفیم - رۆژنامهی عیراق
 ژ ۲۴۹۳.
 ج - و.ع. ئەمین (۱۹۸۴) فۆنۆلۆجی - کاروان ژ
 ۲۰.
 ۳ - بۆ زیاتر زانیاری دهربارهی ئەم دیاردهیهی زمان سهیری
 ئەم وتاره بکهن
 و.ع. ئەمین (۱۹۸۲) ریکهوتن له زماندا. گوڤاری
 رۆشنییری نوێ ژ ۹۱
 ۴ - بۆ زیاتر زانیاری سهیری ئەم وتاره بکهن و.ع. ئەمین

۱۹۸۴) کات و رهگی فرمان گوڤاری رۆژی کوردستان
 ژ ۶۵.

سه رچاوهکان

- ۱ - و.ع. ئەمین (۱۹۸۳) زمان و ماتماتیک - گوڤاری
 رۆشنییری نوێ ژ ۹۷ (ل ۳۴ - ۳۷)
  - ۲ - و.ع. ئەمین (۱۸۹۴) نامرازهکانی بهستن - گوڤاری رۆژی
 کوردستان ژ ۶۷ (ل ۲۸ - ۳۱)
  - ۳ - و.ع. ئەمین (۱۹۸۵) ریزمان چییه - گوڤاری رۆژی
 کوردستان ژ ۶۹ - ل ۲۵.
  - ۴ - ریزمانی ئاخاوتنی کوردی (۱۹۷۶) کۆری زانیاری کورد.
- 5 - Radford, A, (1981) Transformahona syntax Cambridgye.
 6 - Huddleston. R, (1976) An introduchon to English
 transformahnal syntax Lodgerman.

قواعد ابسط جُملة كُردية

د. وريا عمر امين
كلية التربية - جامعة بغداد

ابسط عبارة اسمية تتكون من اسم واحد او ضمير. يمكن ان يظهر مع الاسم صفة او اكثر ويمكن ان يظهر مع كل صفة محددات الكمية.

فاذا كان الاسم في حالة نكرة فيكون علامه ربط الاسم بالصفة، والصفات ببعضها هي (ي). اما اذا كان الاسم في حالة معرفة فتكون علامة الربط هي (ه)، في هذه الحالة تتحول علامه المعرفة (ه كه) الى نهاية اخر صفة.

كما يمكن ان يظهر مع الاسم اسم عدد او اسم اشارة. اما ابسط عباره فعلية فتتكون من جذر الفعل مع الضمير المتصل. الضمير المتصل يعبر عن التوافق بين الفعل والفاعل في العدد والشخص حيث يأخذ الفعل ضميراً متصلاً له نفس عدد وشخص الفاعل.

يحدد الباحث القوانين الفرعية أولاً ثم يجمعهم بالتدرج في قانون موحد ويقدمه على شكل صورة توضيحية تفسر جميع العلاقات الموجودة بين وحدات ابسط جملة في قواعد اللغة الكردية.

اصغر وحدة لغوية هي الاصوات المفردة التي يولدها الانسان عن طريق الجهاز الصوتي. واعقد وحدة لغويه هي الجملة. إن العلاقة بين هذه الوحدات الصوتية والجملة مبنية على اساس هرمي. فالقوانين الفونولوجية تحدد النظام الفونيمي للغة من تلك الاصوات، ضمن المقاطع الفونولوجية بفونيم واحد او اكثر يتكون المورفيم (اصغر وحدة ذات دلالة) وبمورفيم واحد او اكثر تتكون الكلمة وبكلمه واحدة او اكثر يتكون العنيز (العبارة) ومن مجموعه من الفريزات تتكون الجملة. فتحديد وتغيير ماهية هذه الوحدات (الصوت - الفونيم - المقطع - المورفيم - الكلمة - الفريز) وكيفية ربطها معاً لتكوين وحدات اكبر فاكبر ضمن السلم الهرمي ضمن لغة معينة هي قواعد تلك اللغة.

يحاول الباحث ايجاد العلاقة الهرمية الموجودة بين الكلمة والجملة ضمن ابسط جملة في اللغة الكردية وعلى اساس بنوي.

ابسط جملة كردية تتكون من عبارة اسمية وعباره فعلية.